

תמז (תמו). 'משה עבדי מת' אותיות שניות שבת, מכאן שמושה רבינו נפטר בשבת^פ.

תמז (תמו). כשחוזרים מבית הקברות לבתיהם אומרים (ישעיה כה, ח) ובלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר^{פא}.

^{פב} הנשים הולכות לבתיהן תחלה, לפי שמלאך המות והשטן מרקדין לפני^{פג}הם.

אה"ח 1234567

ונוטלין ידיהם בבית הקברות^{פד}, וקדמונים החרימו שלא ליטול מן הנהר, כי פעם אחת בקשו גוים עלילה והרגו כמה יהודים^{פה}.

ואחר כך קרובי האבל מברין אותו, כגון ביצים ועדשים שאין להם פה כאבל שאין לו פה, ^{פו} מכאן שהוא גלגל החוזר בעולם^{פי}. הכל בא מן העפר והכל שב אל העפר^{פח}.

והמברה הוא בוצע ומברך ברכת המוציא שנאמר (איכה א, יז) פרשה ציון בידיה אין מנחם לה, משמע הא יש לה מנחם לא הות פרישא^{פט}.

פג. ברכות נא, א: אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפני^{פג}הן וחרכי בידי ויש לי רשות לחבל. וראה שו"ע סימן שנט.

פד. ראה בהמשך הסימן טעם לזה, וכ"פ השו"ע סימן שעו סעיף ד שרוחצין ידיהם במים, וראה טור שם בשם הגאונים.

פה. כ"כ האליה רבה או"ח סימן רכד סק"ח, והו"ד בהגהות רעק"א יו"ד סימן שעו.

פו. אצ"ל 'ועוד שהוא', דענין זה מקורו בב"ב טז, ב ומבואר שם שהם ב' טעמים שונים, דז"ל הגמ' שם: "אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה דבר אחר מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגולגלת ומחזרת על באי העולם מאי בינייהו איכא בינייהו לנחומי בביעי".

פז. וכן נפסק בטוש"ע סימן שעח סעיף ט.

פח. קהלת ג, כ: הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר.

פט. וכ"כ לעיל סימוז תלד.

בו איזה מעיין טוב וסתם אותם כדי שיבקשו רחמים.

פ. כ"כ הרא"ש פסחים פ"י סימן כג בשם רב שלום ממתא מחסיא, וכ"כ האור זרוע הל' מוצאי שבת סימן פט, אמנם כתב האו"ז שם שמורו ה"ר יהודה חסיד הוכיח שמת בע"ש, וכ"כ הרא"ש שם. והב"ח סימן רצב כתב שלא מת בשבת אלא בע"ש ולא נגנז עד שבת במנחה. ובשם ספר עשרה מאמרות [מאמר חקור דין ח"ב פי"ג] כתב שבע"ש התחיל מיתתו וגמר סלוקו היה בשבת. ובספר דבש לפי לחיד"א [מערכת מ' אות מג] הביא את דברי התשב"ץ וכתב שלכך רמוז כן באותיות שניות לרמז שנשמתו נסתלקה בע"ש ונפשו בשבת כדברי העשרה מאמרות עיי"ש.

פא. כ"כ הרוקח הל' אבלות סימן שטז, ועי' שו"ת הרשב"א מכת"י סימן קנד שכתב שיש לומר פסוק אחד כגון בלע המות לנצח כדי לומר קדיש אחריו.

פב. סימוז זה הובא במטה משה ח"ה פ"א.

ואין מברין לאשה³⁷.

כשהמת קבור אז ילקטו עשבים ויאמרו, יציצו ויפרחו מעיר כעשב השדה³⁷. ויש לוקחים וזורקים עפר ואומרים זכור כי עפר אנחנו³⁸.

מה שנוהגין לתלוש העשבים מן הקרקע בשעה שנפטרים מן המת, נרמז מהאי קרא, יציצו ויפרחו מעיר כעשב השדה³⁸ שיהיו מציצין המתים כמו עשב בתחיית המתים, ולפי שנמשלו לעשב תולשין העשב³⁹.

ומה שמשליכין אחוריהם ולא לפנייהם, לפי שראיתי במדרש שהנשמה מלווה את הגוף של מת עד הקבר ואינה רשאה לחזור לאחוריה עד שיתנו לה הקהל רשות, וזריקה לאחורי הוא סימן רשות כמו תלכי למנוחייכי⁴⁰.

⁴¹מדרש, מה שמטהרין המת, לפי שכשהנשמה יוצאה מן הגוף רואה פני שכינה⁴², ומחמת פחד פולטת זרע ומטמאה את הגוף⁴³.

ומה שנוטלים ידיהם כשבאין מן המת לקבורו, זהו סימן שלא מת בעון הקהל, כלומר ידינו לא היו במיתת האיש הזה, כדאמרין גבי עגלה ערופה⁴⁴ ורחצו ידיהם ואמרו ידינו לא שפכו ועינינו לא ראו כפר לעמך ישראל⁴⁵.

11234567

שינויי נוסחאות

37. לפנינו בתהלים עב, טז איתא: וילינו מעיר כעשב הארץ. 38. כנ"ל.

צה. כ"ה בספרי במדבר קג: "כי לא יראני האדם וחי כשהוא חי אינו רואה אבל רואה הוא בשעת מיתתו". וכ"כ רש"י בתהלים כב, ל. וראה עוד בילקוט שמעוני כי תשא שצו: "אין הנפש יוצאה מן הגוף עד שתראה פני השכינה".

צו. ע"י נדה עא, א שס"ד בגמ' שם שטעמיה דבית שמאי שכל הנשים מתות נדות הוא משום שאגב ביעתותא דמלאך המות חזיא. וע"י בקובץ שערי תורה [ח"ט קונטרס א סימן ז] הערה מתכם אחד [ה"ר צבי רינקעוויץ] שיש להגיה בדברי התשב"ץ 'רואה פני מלאך המות' דלא יתכן שמחמת ראית פני שכינה יפלוט זרע, וכן בפרקי דר"א פ"מ איתא שדור המדבר לא ראו קרי מימיהם מפני שראו פני שכינה והקב"ה דיבר עמהם במתן תורה. אמנם במטה משה שם הגרסא כלפנינו.

צז. דברים כא, ו-ח.

צח. וע"י ראבי"ה הלכות אבל סימן תתמא שכתב: ונהגו לרחוץ את ידיהם אחרי קבורת

צ. ע"י הלכות שמחות למהר"ם סימן קמח שכתב שלא אסרו אלא אנשים לנשים אבל נשים מברות את הנשים, וכ"כ הרא"ש מ"ק פ"ג סימן פד בשם מהר"ם, וכן נפסק בשו"ע סימן שעת סעיף ב.

צא. תהלים קג, יד. וע"י אבודרהם דין ברכת המזון לאבל שכתב שנהגו להשליך העפר והצורות בקבר המת מכל צד לאחר שנקבר, י"א שלא תאמר הארץ למת אין עפר גופך משלי וכו', והנכון שנהגו כן כדי להראות שהכל זכו בקבורתו, ועל דרך שאמרו רז"ל מה הקב"ה קובר מתים שנאמר ויקבור אותו בגיא אף אתה עשה כן.

צב. מקורו בראב"ן שו"ת סימן יא, וכ"כ הרמב"ן בתוה"א שער האבל ענין ההתחלה, והו"ד בטוש"ע סימן שעו סעיף ד, וע"י ש"ך שם סק"ד.

צג. וכ"כ השבט מיהודה סימן שעו סק"ג.

צד. לקט יושר ח"ה פ"א אות ד,

מה שאנו שופכין המים לחוץ, כשמתה מרים הנביאה פסק הבאר דכתיב (במדבר כ, ב) ולא היה מים לעדה, שבזכותה היה הבאר הולך, ואנו מרמזין לזה שהוא גדול, ובדין הוא שיפסקו המים בשבילו^ט.

יהי רצון שנזכה ונחיה ונירש טובה וברכה וחיים ושלוה וכל טוב לחיי העולם הבא.

יש להתענות ולומר קדיש בכל שנה ביום שמת אביו ובשנה מעוברת בשנה הראשונה יתענה ויאמר קדיש באדר ראשון ובשאר שנים באדר שני^{קא}.

קכ כתוב עוד בתשב"ץ הלכה למעשה על אבל כשחל יום ג' מסתימת הגולל בערב יום הכפורים ונצטוו לרחוץ אבל לא ללבוש לבנים, דוקא ביום ג' מותר פחות מכן לא עכ"ל^{קג}.

קד וכתב עוד שפעם אחת אירע לאחר יום ששי לימי אבלו בערב פסח, ואמר דכיון שהיה זמן שחיטת פסח ואז בימיהם היו קורין הלל והיה יום טוב, אין אבלות נוהגת בו.

חסל דיני אבל אחל דיני קדושין

תנ (תמח),^א וששאלתם זכר ונקבה שנתארסו יחד, אם יכולים לדור בבית אחד. יש לחוש שמא יתייחדו^ב וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה^ג. גם

שינויי נוסחאות

1. כלל זו וצאו"ח ליתא למינות וכלה בלא ברכה וכו'.

קא. ע"י שו"ע סימן תב סעיף יב, ואו"ח סימן תקסח סעיף ז.

קב. סימן זה מקורו בבית יוסף או"ח סימן תרו, ויו"ד סימן שצט בשם תשב"ץ.

קג. וכתב הבית יוסף באו"ח שם איני יודע טעם היתר לרחוץ בתוך שבעה משום מנהג שנהגו לרחוץ בערב יום הכפורים. וכן ביו"ד שם כתב שאין לדבר זה לא סמך ולא ראייה. קד. כנ"ל.

א. כ"כ בשם מהר"ם באורחות חיים הלכות קידושין אות יח, כלבו סימן עה, דרכי משה סימן נה בשם כל בו [בשם ראבי"ה, וצ"ע], רמ"א שם סעיף א.

ב. מסכת כלה פ"א ה"א.

המת ורבינו זקני [ראב"ן שם] כתב מפני שמיתות צדיקים מכפרות כעגלה ערופה וכתב ירחצו ידיהם וגו', ע"כ. וכ"כ בשו"ת בנימין זאב סוף דיני קדיש.

צט. וראה באבודרהם [דין ברכת המזון לאבל ד"ה מה שנהגו] שכתב: ויש רמז לשפיכת מים מן התורה שנאמר ותמת מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה כי כולם שפכו מימיהם, ע"כ. וקודם לזה כתב שהטעם הוא משום שמלאך המוות משפשף סכיניו במים, וכלדעיל סימן תמד. וע"י פנים יפות סוף פרשת חוקת שהקשה שטעם זה אינו שייך במרים שמתה מיתת נשיקה עיי"ש.

ק. סימן זה נוסף ע"פ בית יוסף יו"ד סימן תג בשם תשב"ץ, ואינו בנדפס.